

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ХОМИЧ МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 94(438):271.222"1945/201"

**ПОЛЬСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
У 1945 Р. – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА
КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії Центральної та Східної Європи Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Кріль Михайло Михайлович,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
професор кафедри історії Центральної та Східної Європи

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Ореховський Вадим Олегович,

Чернівецький торговельно-економічний інститут

Київського національного

торговельно-економічного університету,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук та права

кандидат історичних наук, доцент

Михальський Юрій Володимирович,

Львівський торговельно-економічний університет,

в. о. завідувача кафедри історії і політології

Захист відбудеться 23 травня 2017 р. о 13. 00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79001, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337.

З дисертацією можна ознайомитись в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. М. Драгоманова, 5)

Автореферат розісланий квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Р. М. Шуст

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Органічною складовою вселенського Православ'я є Польська Автокефальна Православна Церква (далі – ПАПЦ). Часто на перший план аналізу конфесії виходять не богословські, а психологічні та політичні аспекти. В полі ж зору істориків фокусується своєрідний симбіоз хронологічного викладу та інтерпретації подій.

Проблематика дослідження має міжнаціональний характер. Передовсім щодо питання історичної належності православних церков. Така юрисдикційна невизначеність не лише тривожить вірних, але й провокує конфлікти на релігійному ґрунті.

Православна церква в Польщі на початку ХХ ст. була своєрідним індикатором українських та білоруських традицій. Після Другої світової війни, під тиском політичних обставин, православ'я на теренах римо-католицької держави змінило свій ідеологічний вектор. Потрапивши в залежність від нової комуністичної влади, ієрархи позиціонували себе частиною вселенської церкви, а не представниками інтересів національних меншин. Проте свідомісний консерватизм православних вірних, їх ментальність та тяжіння до традицій, успадкованих генетично, змусили ПАПЦ звернути увагу на розвиток національно-культурної діяльності парафіян не поляків.

Дана дисертація є спробою дослідити процес трансформації ПАПЦ в період панування двох політичних систем – тоталітарної та демократичної. Прослідкувати зміну свідомості православного українця, білоруса, росіянина та поляка в умовах релігійної та етнічної толерантності, виявити причини зменшення міжконфесійних конфліктів у Польщі з подальшим застосуванням позитивного досвіду в Україні.

Зв'язок роботи з планами наукових досліджень. Дисертація виконана на кафедрі історії Центральної та Східної Європи Львівського національного університету імені Івана Франка та є складовою частиною її науково-дослідної роботи в межах проблеми «Вузлові питання історії країн Центрально-Східної Європи» (державний реєстраційний номер 0112U004036).

Мета дослідження – подати цілісну картину історії ПАПЦ, особливості її інституційного розвитку та культурної діяльності від часу закінчення Другої світової війни до кінця 2016 р. У роботі досліджено:

- правові підстави функціонування Православної Церкви на території держави з панівною римо-католицькою релігією;
- особливості здобуття другої канонічної автокефалії у 1948 р. з рук московського патріарха та відмова від попередньої, зніційованої митрополитом Діонісієм (Валединським);
- єпархіально-парафіяльну мережу та географію поширення православних храмів у Польщі, враховуючи політичні реалії післявоєнних років;

- кількість ієрархії, що належала до ПАПЦ, рівень їх національної свідомості, освіченості та готовності до місіонерської співпраці з представниками інших конфесій, репатріантами;
- наукові та освітні осередки Православної Церкви у Польщі, богословські навчальні заклади, як основні джерела поповнення, знищених під час Другої світової війни, священнослужителів;
- благодійність, як одну із ключових сфер діяльності релігійної інституції у тандемі з соціальними ініціативами польського уряду;
- видавничу та культурну діяльність ПАПЦ в умовах недостатнього матеріального забезпечення та активної асиміляційної політики влади Польської Народної Республіки;

Об'єкт вивчення – інституційний розвиток та культурна діяльність ПАПЦ у 1945–2016 рр., а **предмет** – процес канонічно-правового врегулювання конфесії, її поширення на території Польщі, способи використання рідної мови та культури для духовного розвитку вірних, можливості їх матеріальної підтримки.

Територіальні межі визначені сучасними кордонами Польської Республіки.

Хронологічно дослідження охоплює період від закінчення Другої світової війни до 2016 р. Нижня хронологічна межа визначена часом відродження ПАПЦ під контролем польського уряду. Верхня межа – це сучасний стан Православної Церкви у Польщі.

Методи дослідження. Робота виконана на засадах принципів науковості, об'єктивності, історизму. Дотримання зазначених методів дозволило об'єктивно проаналізувати джерела, рукописні матеріали, опубліковані праці, архівні документи та усні свідчення респондентів. Застосовано загальнонаукові (синтезу й аналізу), а також спеціальні історичні методи. Історико-типологічний метод сприяв класифікації подій та фактів, виявлених у процесі дослідження, а завдяки історико-порівняльному – вдалось співставити отриману інформацію й зробити висновки про спільні та відмінні риси розвитку ПАПЦ у хронологічній перспективі. Відшукати взаємопов'язані тематичні елементи допоміг історико-системний метод, що продемонстрував головні принципи розвитку та діяльності церковної інституції за специфічних історичних та політичних обставин (Друга світова війна, акція «Вісла», правління Польської об'єднаної робітничої партії, незалежність Польської Республіки). Використані також методи – просопографічний, соціально-психологічний та усної історії (інтерв'ю, вільна бесіда). Застосування такого спектру теоретичного інструментарію дозволяє повно розкрити окремі аспекти теми.

Наукова новизна одержаних результатів у тому, що:
вперше:

- запропоновано комплексне дослідження процесу розвитку ПАПЦ після завершення Другої світової війни, в період панування комуністичної влади ПНР та протягом перших десятиліть існування незалежної Польщі;
- до наукового обігу залучено нові неопубліковані архівні документи з фондів архіву Актів Нових (Варшава) та Державного архіву Рівненської області, матеріали інтерв'ю з парафіянами храмів Білостоцько-Гданської єпархії, настоятелем православних храмів у м. Перемишль, пресу, доступну винятково на території Польщі, фотографії зруйнованих церков, що є надбанням особистих колекцій та оригінальні богослужбові книги;
- здійснено аналіз церковної періодики, яка стала джерелом суспільної думки та поглядів парафіян на явища трансформації релігійного життя в умовах панування комуністичної влади, тобто в період тотального контролю над усіма рішеннями священнослужителів;
- на прикладі православних українців, депортованих внаслідок акції «Вісла», а також мешканців, конфесійно й етнічно неоднорідних, місцевостей (південно-східних, північно-західних регіонів) простежено збереження стереотипу асоціації віросповідання з національністю;
- розглянуто особливості виховання та катехизації дітей, що виростили у православних сім'ях та способи їх подальшої психологічної адаптації в поліконфесійному середовищі Польщі (навчання церковно-слов'янської мови, переклад на польську православних богословських текстів);
- доведено, що масштаби впливу психоемоційного фактора на вибір релігії та процес самоідентифікації в умовах політичної та особистісної кризи людини були достатніми для збереження стереотипного уявлення: «свої-чужі» між православними та римо-католиками;
- проаналізовано причини рішення Варшавської митрополії щодо рівноправного використання декількох мов і двох календарів у богослужіннях ПАПЦ по всій території Польщі.

Уточнено:

- статистичні дані про єпархії, парафії, вірних у 1945 – 1951 рр.; 1952 – 1965 рр.; 1966 – 1979 рр.; 1980 – 1985 рр.; 1986 – 1989 рр.; 1990 – 2008 рр.; 2011 – 2015 рр.
- зміни правового становища ПАПЦ в системі законодавства ПНР та сучасної Польщі;
- діяльність православних братств, благодійних організацій «Елеос», «Оікономос»;
- взаємовідносини поляків римо-католиків та православних українців у питаннях свободи віросповідання;

Новий рівень розвитку отримали:

- підходи до вивчення функціонування релігійної інституції в чужому для неї суспільному середовищі;
- дослідження процесу відродження ПАПЦ та її адаптації до нових реалій європейської Польщі;

- результати вивчення характеру стосунків між партійними структурами Польської об'єднаної робітничої партії та представниками вищого духовництва, священиками, вірними.

Практичне значення. Отримані результати можуть стати основою для написання узагальнюючих і тематично спрямованих праць, підручників, монографій з історії релігійних процесів у ПНР та незалежній Польщі. Матеріал, представлений у роботі, також цінний для розуміння аналогічних тенденцій в Україні. Теоретичні підходи та способи відтворення історичної дійсності будуть корисні для підготовки наукових проектів та розробок щодо національно-релігійних трансформацій в умовах політичних криз та розвитку демократичного суспільства.

Апробація результатів. Основні аспекти дисертації були обговорені на засіданнях кафедри історії Центральної та Східної Європи ЛНУ ім. Івана Франка. Окремі положення роботи відображені у виступах на наукових конференціях та семінарах в Україні та Польщі: звітній науково-практичній конференції викладачів та аспірантів ЛНУ ім. Івана Франка (Львів, 2014–2016), 67-й Міжнародній конференції молодих учених “Каразінські читання” (Харків, 2014), XXIV Міжнародній науковій конференції “Історія релігій в Україні” (Львів, 2014), польсько-українській конференції «Warsztaty Historyczne Magistrantów i Doktorantów w Rzeszowie» (Жешув, 2014), міжнародній науковій конференції “Rok 1989 – nowy początek dla państw Europy Środkowo-Wschodniej” (Жешув, 2014), VII Міжнародній науковій конференції “Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво” (Львів, 2014), загально польській міждисциплінарній конференції “Nowe? Lepsze? Nasze? Polska – Europa – Świat w XX–XXI w.” (Кельце, 2015), XXIII–XXIV Міжнародних славістичних колоквиумах (Львів, 2015–2016).

По темі дисертації опубліковано 10 статей, з них 7 у фахових наукових виданнях України, Польщі та Росії.

Структура роботи має проблемно-хронологічний принцип і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (250 позицій) та додатків. Основний текст дисертації становить – 200 сторінок. Загальний обсяг дослідження – 210.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтована актуальність, окреслені об'єкт і предмет дослідження, визначені мета і завдання, наукова новизна, основні методологічні принципи та практичне застосування одержаних результатів, хронологічні та географічні межі, наведені відомості про наукову апробацію.

У першому розділі – «**Історіографія, джерела та методологія дослідження**» – проаналізований рівень вивчення проблеми, охарактеризовані джерельна база та методологія роботи. Підкреслено, що у такому формулюванні тема поєднує низку правових, політичних, культурних,

богословських аспектів. Кожен з них вимагав додаткової уваги та професійної критики. Певний доробок належить польській історіографії. Вона представлена працями авторів, котрі мають безпосереднє відношення до ПАПЦ або богословську освіту, політологів, істориків, соціологів, правників. Така професійна спрямованість визначила сюжети досліджень (Н. Пшибил, К. і Я. Лесневські). Українська сторона представлена узагальнюючими працями І. Власовського, М. Бессонова, О. Хомчук, С. Чобича.

Юридичні підстави функціонування Православної митрополії в ПНР проаналізували У. Новицька, Е. Малкевич, С. Подемський, П. Дердей, В. Бендза. Ряд праць стосується проблеми етнічної належності вірних ПАПЦ, автори яких (Є. Чиквін, Р. Дзвонковський, М. Трухан, І. Галагіда, Р. Дрозд, Б. Гальчак) по-різному розглянули специфіку національно-культурної асиміляції в складних історичних та психологічних умовах.

Основні аспекти діяльності ПАПЦ розглянули М. Бендза, А. Миронович, Л. Адамчук, С. Железнякович, К. Урбан, А. Радзікевич, Т. Стемпа, Г. Папроцький. Їхні праці ілюстровані зразками іконопису, сакральної архітектури й под. Ряд досліджень стосується історії єпархій – Білостоцько-Гданської, Перемишльсько-Новосончівської та Вроцлавсько-Щецінської (М. Лаврешук, П. Хомік, Р. Дубець, Ю. Феленчак, С. Дудра). Г. Купріянович спеціально вивчив сакральність села Турковичі Люблінського воєводства, в якому розмістилась Турковицька обитель.

Проблематика історії ПАПЦ у 1945 – 2016 рр. залишилась поза увагою українській історіографії, зосередившись в дослідженнях польських авторів.

Джерельна база різнопланова і представлена опублікованими документами правового характеру (текстами конституцій ПНР 1952 р., 1976 р., нормативно-правовими актами) та неопублікованими архівними матеріалами (роз'яснення, скарги, звіти, постанови, протоколи єпархіальних засідань, Внутрішній статут ПАПЦ), а також статистичними даними, документами особового характеру (характеристики, біографії, особові справи, документи, що посвідчують особу, спогади), освітньою документацією (навчальні плани та програми, анкети для вступу, екзаменаційні листки, таблиці успішності, магістерські праці), матеріалами преси, спеціалізованою богословською літературою, візуальними джерелами (фото, малюнки), матеріалами інтерв'ю та бесід.

Уся нормативно-правова база вміщена в спеціалізованих юридичних виданнях «Dziennik Ustaw» та «Monitor Polski», оцифрована і є у вільному електронному доступі. Документи публічного характеру, які відображають найважливіші події з історії ПАПЦ, знаходяться у фондах Архіву актів нових у Варшаві (далі – ААН) та частково в Державному архіві Рівненської області. У фонді «Міністерство публічної адміністрації» в ААН містяться матеріали за 1945–1951 рр., коли в Церкві був офіційно відсутній її зверхник. Інший фонд – «Уряд до справ визнань» – включає документацію, усіх не римо-католицьких конфесій ПНР, у т. ч. ПАПЦ. Хронологічно вона охоплює 1949–1989 рр., а

тематично стосується єпархій, парафій, відновлення монастирів, вдосконалення освітньої, наукової та видавничої діяльності, співпраці Церкви з урядом та ін.

Частково як джерело, з огляду на зібраний фактичний матеріал (статистика, імена), можна вважати магістерські праці та кандидатські дисертації, виконані в Християнській богословській академії (далі – ХБА). Право на перегляд та нотування надало керівництво бібліотеки даного навчального закладу в рамках політики захисту авторських прав неопублікованих наукових доробків студентів.

Дослідження видавничої справи Варшавської митрополії здійснювалось на основі аналізу періодики ПАПЦ («Православна Волинь», «Вісник Православної митрополії в Польщі» «Воскресное чтение», «Відомості Православної митрополії в Польщі», «Церковний вісник» та ін.).

В процесі вивчення теми було зібрано архівні фотографії храмів, що перебували в стані руйнації чи ремонтувались, а також фото-колекції автора (знімки зовнішнього фасаду, подвір'я, інтер'єру діючих храмів, православних цвинтарів).

Вагомим джерелом стали матеріали інтерв'ю та бесід зі священнослужителями, парафіянами, членами Братства православної молоді Білостоцько-Гданської єпархії, очільниками церковних організацій та волонтерами.

Різноманітність джерел дала можливість прослідкувати особливості розвитку ПАПЦ у 1945–2016 рр., акцентувати увагу на специфіці національно-культурної діяльності Церкви та трансформації суспільного сприйняття польського православ'я у досліджуваний період.

Теоретико-методологічні засади. Застосування різних методів наукового дослідження обумовлене правильністю постановки проблеми вивчення і вибором необхідних підходів для її аналізу. В основі методологічного підходу роботи покладено принципи науковості, об'єктивності та історизму. Серед дослідницького інструментарію переважали історико-типологічний, історико-порівняльний та історико-системний метод, що продемонстрували головні принципи розвитку та діяльності церковної інституції за певних історичних обставин.

Проблема вивчення усіх аспектів історії ПАПЦ представлена в літературі різними методологічними підходами. Науковці відокремлювали широкий об'єкт дослідження на компактніші вузькоспеціалізовані теми або хронологічно обмежували з огляду на недостатність джерел (К. Урбан). Рідше зустрічались протилежні методологічні рішення – представити окремі етапи історії ПАПЦ як суцільний процес у перспективі (Г. Сосна), або через призму минувшини одного сакрального об'єкту продемонструвати актуальні проблеми Церкви (С. Железнякович «Історія Яблочинського Свято-Онуфріївського монастиря в трьох томах»).

Для розуміння становища православних священнослужителів й вірян у післявоєнний період було задіяно метод просопографії. Він допоміг відшукати

приховані, але важливі нюанси, що були відсутні на сторінках офіційних документів, у біографах та мемуарах сучасників (біографії Стефана Бігуна, Івана Оленича).

Матеріали інтерв'ю і бесід зі священниками (Юрієм Мокраузом, Мирославом Філімонюком) та світськими особами (Анетою Туровською, Мануелою Савіцкою та Анною Кирилюк), зібрані практично у неформальній обстановці, зафіксували найбільш гострі теми щодо міжконфесійних конфліктів та їх відображення у сучасному польському суспільстві.

З огляду на проблематику дослідження, в методологічному арсеналі зустрічається теоретичний інструментарій суміжних дисциплін. Так, для аналізу розвитку політичної ситуації у 1945-2016 рр. було застосовано діалектичний метод, що дозволив розкрити даний аспект у динаміці та суперечностях. Допоміжну роль виконав також синергетичний метод. Завдяки багатоваріантності, альтернативності у виборі шляхів суспільно-політичного розвитку, які він пропонує, з'явилося розуміння проблеми взаємовідносин ПАПЦ та чинної польської влади.

Використання різнопланових методологічних підходів у дослідженні, чітко визначеної, наукової проблеми забезпечує досягнення поставленої мети, завдань, дає можливість розширити фактологічну та аналітичну складову наукового пошуку. Застосування міждисциплінарних методів – важливий крок на шляху до максимально об'єктивної оцінки подій, визначення їх причин та прогнозування наслідків.

У другому розділі – **«Організаційний розвиток»** – розглянутий процес легітимізації ПАПЦ, поширення її адміністративно-територіальних одиниць та особливості душпастирської діяльності. У підрозділі 2.1. *«Церковно-правовий статус»* проаналізовані передумови одержання другої автокефалії ПАПЦ у 1948 р. від Московського патріарха. Її проголошував спеціальний акт, який містив «Звернення делегації Польської православної церкви», а також «Постанову московського патріарха і Священного синоду». До 22 листопада 1948 р. нову автокефалію визнали всі православні церкви, що перебували під впливом Московської патріархії. Очільником ПАПЦ тимчасово став архієпископ Білостоцький і Бельський Тимофій.

Ситуація щодо правового врегулювання ПАПЦ після Другої світової війни особливо не змінилась. Юридичну силу зберігав «Декрет президента Польської Республіки щодо взаємовідносин між народом і ПАПЦ» від 18 листопада 1938 р. Вагомим досягненням керівництва Церкви в правовій сфері за період існування ПНР вважається видання нового Внутрішнього статуту (26 лютого 1970 р.). «Постанова про взаємовідносини між ПАПЦ та державою» (4 липня 1991 р.) містить юридичні підстави функціонування Церкви в Польській Республіці. Правові норми висвітлені також у Внутрішньому статуті ПАПЦ (10 лютого 1995 р.)

Православна церква в Польщі була і залишається легітимною релігійною організацією, що здійснює правомірну діяльність в рамках демократичних

свобод громадян. Її функціонування на території держави з офіційною релігією – римо-католицтвом регулюється низкою нормативно-правових актів та гарантується Основним законом країни.

У підрозділі 2.2. «Розбудова єпархіально-парафіяльної системи» розглянуті зміни регіонального розмежування Польщі та відповідна трансформація адміністративних одиниць ПАПЦ. Унаслідок трансформації державних кордонів, Церква, юрисдикція якої поширювалась на території, окуповані німцями, отримала назву «Автокефальна православна церква в Генерал-губернаторстві» (1940 р.), а Волинська, Віленська, Поліська і більша частина Гродненської єпархій як церковно-адміністративні одиниці увійшли до складу Московської патріархії.

15 липня 1946 р. Синод єпископів затвердив новий єпархіальний поділ. Проте подальшу адміністративну розбудову ускладнював той факт, що в 1946–1947 рр. різко зменшилась чисельність православних на території Польщі. Масова еміграція, примусові виселення українців, білорусів, росіян за межі країни (зокрема на територію СРСР) стали основними причинами невтішної статистики. За межами країни опинилось близько 4 мільйонів православних вірян. Наприкінці 1946 р. ПАПЦ налічувала лише три єпархії, 30 парафій, 15 благочинь та 300 тис. вірних.

Основою для сучасного єпархіального поділу ПАПЦ стала концепція Синоду єпископів (7 вересня 1951 р.). Варшавську митрополію поділили на чотири єпархії. До 1983 р. це були Варшавсько-Бельська (9 благочинь), Білостоцько-Гданська (5), Лодзько-Познанська (3), Вроцлавсько-Щецинська (3). Діяли також 2 монастирі – чоловічий Святого Онуфрія в Яблочині (11 ченців, 8 послушників) та жіночий Святих Марти і Марії на Святій Горі Грабарці (15 черниць, 3 послушниці). Чоловічий монастир Благовіщення Пресвятої Діви Марії у Супраслі відновили аж у 1989 р.

У 1983 р. було створено Перемишльсько-Новосончівську єпархію (17 парафій і 3 благочиння) з центром у Сяноку, яку очолив архієпископ Адам (Дубець). Вона охоплювала нинішнє Підкарпатське та східну частину Малопольського воєводства. Оскільки більшість вірних були українцями, богослужіння відбувались по-церковнослов'янськи з українською вимовою. У 1989 р. відновили Люблінсько-Холмську єпархію (3 благочиння), яку очолив єпископ Авель (Поплавський). Так відродилось православ'я на Холмщині та Підляшші.

На рубежі 1980–1990 рр. юрисдикція ПАПЦ поширилася на парафії в Італії (1988) і Бразилії (1990). На початку 2000-х рр. Церква мала 216 парафій (у т.ч. 26 філій – фінансово незалежних парафіяльних одиниць, які вели власні метричні книги, але обслуговувались духівником із сусідньої місцевості), 26 благочинь та 6 єпархій. У 2015 р. парафіяльна мережа розширилась до 240 парафій, 30 філій, 29 благочинь (у т.ч. 11 парафій, 1 філія та 2 благочиння належали до православного Військового ординаріату). 25 серпня 2016 р. постановою Священного Синоду єпископів ПАПЦ Перемишльсько-

Новосончівську єпархію перейменовано на Перемишльсько-Горлицьку. Очолив її єпископ Паїсій (Мартинюк).

Переживши складний післявоєнний період та акції переселення православних громадян, духовництво тричі змінювало єпархіально-парафіяльну карту Церкви. Зрештою, побудова нових храмів, а отже й формальне збільшення парафій, не завжди означало суттєве зростання кількості вірних, найчастіше – лише розширювало церковну адміністративну мережу.

У підрозділі 2.3. «*Ієрархи та духовенство*» досліджена біографія та найголовніші етапи діяльності митрополитів ПАПЦ, простежено динаміку кількості духовництва в 1945–2016 рр.

Керівництво ПАПЦ здійснює Синод Єпископів та вищий ієрарх (митрополит), які зосереджують у своїх рішеннях всю повноту влади. В зазначений період митрополичу кафедру займали Макарій (Оксіюк) – 1951-1961; Тимофій (Шреттер) – 1961-1962; Стефан (Рудик) – 1965-1969; Василій (Дорошкевич) – 1970-1998, Сава (Грицуняк) – з 1998 р.

Ключову роль у розвитку Церкви в першій половині ХХ ст. відіграв митрополит Діонісій, котрий домігся першої автокефалії у 1924 р. Після Другої світової війни через відмову добровільно залишити кафедру, Діонісій поплатився власною свободою. За сфальсифікованими звинувачення у державній зраді ієрарх опинився під домашнім арештом, а згодом був анафемований московським патріархом. Основною проблемою Церкви до кінця 50-х років залишалася недостатня кількість кваліфікованих богословських кадрів. Наприкінці 1946 р. працювало 190 священників, 25 дияконів та 169 дяків. Різке зменшення пояснюється втратою парафій через зміну державних кордонів, масову депортацію, арешти священнослужителів та їхню еміграцію через політичні переслідування.

Ті, котрі залишилися, приховували від світської влади духовну освіту, перебуваючи фактично у підпіллі, працювали легально в інших сферах. Помітною проблемою виявилось розміщення ієрархів для пастирського служіння. Статистика за 1958 р. засвідчує нестачу парохів для обслуговування діючих парафій – на 269 храмів було 162 священники та 17 дияконів. У 1980-х рр. чисельність духовенства стабілізувалась у межах 230–240 осіб. Зросла також кількість храмів.

Однією із найгостріших проблем ПАПЦ у 1945 – 1989 рр. була недостатня кількість кваліфікованих священнослужителів для здійснення обрядів культу. У 2000-х рр. духовників виявилось вдосталь. Це дозволило ініціювати побудову нових православних святинь на території Польщі.

У третьому розділі – «**Освітньо-наукова та видавнича діяльність**» – проаналізовано методи впливу Церкви на розвиток свідомості та богословської освіченості вірян. У підрозділі 3.1. «*Освітня діяльність*» розкрито участь ієрархії ПАПЦ в інтелектуальному й духовному розвитку дітей та їх батьків, а також простежено шлях здобуття богословської освіти. Педагогічна сфера залежала від суспільно-політичної ситуації в країні. До 1956 р. вивчення основ

релігії було обов'язковим для початкових і середніх шкіл. Після Конкордату 1957 р. релігія стала необов'язковим предметом, але водночас склались вигідні умови для розвитку основ богослов'я в офіційних освітніх закладах. Проте урядові розпорядження стосувались лише тих територій, де православна громада становила фактичну більшість.

Значною перешкодою на шляху до розширення навчальних богословських програм була проблема географії православ'я у Польщі. Влада боялась прояву націоналістичних настроїв українців, переселених внаслідок акції «Вісла», тому намагалась мінімізувати розміщення таких родин в одному населеному пункті. Діти позбавлялись спілкування зі священником, що негативно впливало на рівень їх релігійної освіченості. Нащадки з мішаних родин найчастіше ставали римо-католиками.

Православні докладали максимум зусиль для можливостей навчати дітей релігії безпосередньо у храмах або приватно. 20 березня 1951 р. у Варшаві розпочав діяльність Богословський ліцей, який у вересні того ж року набув статусу Духовної семінарії та діє до нині.

Важливу роль у підготовці кадрів священнослужителів та теоретичних богословів відіграла православна секція Християнської богословської академії (1957 р.). Важливі зміни в розвитку навчального закладу спричинили створення трьох кафедр – Генези Святого Письма Старого Заповіту, Патрології та Історії православної церкви. Наступного року виникли кафедри Порівняльного та Догматичного і морального богослов'я. У 1957–1958 рр. Православна секція набула чіткішої організаційної структури, створено 5 нових кафедр. Була вдосконалена навчальна програма. На початку 2000-х рр. в Академії здобувало освіту понад 1100 осіб, у т. ч. майже 600 стаціонарно.

Усвідомлюючи, що нестача кваліфікованих богословів стає на шляху до відновлення церковного життя, вища ієрархія ПАПЦ намагалась максимально активізувати діяльність спеціальних навчальних закладів. Крім того, не можна було нехтувати релігійною освіченістю дітей, що зростали у поліконфесійному середовищі. Саме тому актуальним залишалось питання про організацію вивчення основ православ'я при церквах та державних навчальних закладах.

У *підрозділі 3.2. «Наукова діяльність»* представлено найважливіші дидактичні та теоретичні доробки православних богословів, що лягли в основу наукового потенціалу ПАПЦ. До наукової діяльності Церкви слід віднести, передусім, результати інтелектуальної праці висвяченого духовенства, що мають офіційну назву – богословські трактати. Їхня тематика була різноманітною і стосувалась широкого спектру проблем від історії християнства до вузькоспеціалізованих догматичних чи канонічних питань.

У 1957–1958 рр. утвердилася організаційна структура Православної секції Богословської християнської академії, розширювалась її спеціалізація. Проте відсутність кадрів із захищеними науковими ступенями залишалася найгострішою проблемою. Викладацький склад представляли науковці, котрі не мали офіційних документів про здобуття ними відповідного наукового

ступеня. Лише митрополит Макарій за опубліковані богословські праці отримав звання надзвичайного професора. Ситуація змінилася у другій половині 1960-х років, коли священники Ю. Клінгер і А. Лапінський, як кандидати на посади доцентів, отримали нострифікацію від вченої ради Православної секції Академії. Відтоді всі формотворчі та дидактичні функції покладались на офіційно визнаних наукових співробітників Секції – наприкінці 1960-х років таких дослідників налічувалось 8.

У науковому плані Церква намагалась враховувати політичні та суспільні реалії. Численні пастирсько-богословські конференції, на яких розглядали актуальні питання, сприяли швидкій адаптації конфесії у світі. Стрімко розвивались екуменічні зв'язки Варшавської митрополії, особливо в питаннях миру та осуду військових дій. Для виступів на міжнародних з'їздах делегували найуспішніших випускників Християнської богословської академії та науковців, що спеціалізувались на проблематиці православного віровчення.

ПАПЦ гарантувала своїм дослідникам невичерпне джерело усього нового й цікавого, а вони віддячували їй увагою і повагою до її цінностей та історії, публікували наукові трактати, нариси та звіти.

У підрозділі 3.3. «Видавнича справа» прослідковано динаміку росту друкованої продукції ПАПЦ та її роль в процесі адаптації православного вчення на теренах Польщі. В середовищі представників римо-католицького віросповідання преса стала дієвим засобом, який допоміг зберегти етнічну самобутність у складних історичних обставинах. Однак спектр періодичних видань та спеціальної літератури релігійного змісту ПАПЦ у 1945–1989 рр. був вузьким. Деякі видання забороняла місцева адміністрація, на окремі бракувало коштів. Варшавська православна митрополія видавала «Відомості Автокефальної Православної Церкви в Польщі», «Церковний календар», «Церковний вісник», «Відомості православної митрополії в Польщі» та ін. До її компетенції належав випуск різдвяно-великодніх привітань у формі друкованих брошур, літургійних описів, катехізисів, молитовників, іконок тощо. З 1980-х років отримала право друкувати своє періодичне видання «Церковний календар» Перемишльсько-Новосончівська єпархія. Левову частку витрат на утримання персоналу та редакційно-організаційну роботу взяла на себе митрополича кафедра у Варшаві.

У 60–70-х роках ПАПЦ видавала щомісячник «Церковний вісник» та щоквартальник «Відомості Польської автокефальної православної церкви». Крім того вийшли друком повний молитовник, настільні календарі та ін. З 1998 р. офіційним друкованим органом Варшавської митрополії став журнал «Відомості Польської Автокефальної Православної Церкви». Тематика видання суттєво не змінилась, лише зменшилась кількість аналітичних статей та зросла інформативна наповненість номерів. Видання кольорове, надруковане на глянцевому папері. Ознайомитись з текстами в електронному варіанті можна на офіційній інтернет-сторінці ПАПЦ, а придбати екземпляр – у будь-якому православному храмі на території Польщі. З 2000-х рр. асортимент преси

помітно розширився, кожна єпархія має свій друкований орган, окремо видають свої журнали теренові братства та організації.

Преса – дієвий інструмент впливу на свідомість людини. Так само, вона може виступати й засобом формування духовного потенціалу громадянина. Православна церква в Польщі була змушена боротись за конфесійний вибір своїх вірян (особливо юних), тому налагодження видавничої справи довгий час залишалось пріоритетним.

У четвертому розділі – **«Громадсько-культурне життя»** – проаналізовано види взаємодії Церкви з молоддю та способи суспільної активності вірян в рамках релігійної діяльності. У підрозділі 4.1. *«Братства та робота з молоддю»* вивчено процес просвітницької роботи православного духівництва з соціально активними верствами парафіян. Серед основних напрямів діяльності Церкви важливе місце займає духовне виховання. Моральна та релігійна свідомість залежить від рівня впливу священнослужителів на розвиток особистості. Особливо це помітно в умовах поліконфесійності та поліетнічності суспільства.

Наприкінці 1960-х рр. серед студентів варшавських навчальних закладів, уродженців Білосточчини, поширились прагнення до глибшого пізнання церковного життя. Викладачі Християнської богословської академії неодноразово наголошували, що лекційний курс та навіть проповіді священнослужителів були занадто складними для сприйняття та розуміння слухачів. З огляду на відсутність достатньої кількості знань серед вірян поширювались недостовірні уявлення про життєдіяльність ПАПЦ, її історію та догматику.

Оскільки володіння основами віровчення не виходило за межі стін храму, ієрархи вирішили розширити кругозір, передовсім, молоді. Одним з організаторів стихійних молодіжних груп, наприкінці 60-х років став викладач Християнської богословської академії І. Анхімюк. Його підтримав митрополит Василій. Перша офіційна зустріч відбулась восени 1970 р. в митрополичій їдальні. Її відвідали близько 50 осіб. У першій половині 1970-х років варшавська молодь почала контактувати з представниками інших парафій, де відбулись подібні зібрання. У 1978 р. стало очевидно, що молодіжні зустрічі, прогулянки, екскурсії, паломництва до Яблочинського монастиря необхідно добре організувати та скоординувати між парафіями.

У 1980 р. стихійні зібрання отримали організаційну форму, виникло Товариство православних богословів за участю студентів православного факультету Християнської богословської академії. Його очолив єпископ Сава (Грицуняк). Згодом організація трансформувалась у Братство православної молоді, яке успішно діє до сьогодні. За його прикладом почали створюватись подібні товариства на теренах кожної адміністративної одиниці ПАПЦ, членами яких могли стати особи різного віку.

Зменшити формальність, а разом з тим, і складність сприйняття церковного життя у свідомості молоді допомогла організація спеціальних

релігійних товариств, кураторами яких ставали православні священники, а ініціаторами навіть митрополити. Громадська діяльність ПАПЦ активно розвивається, вона популярна у сучасній Польщі й поза межами православних кіл.

У підрозділі 4.2. «Благодійність» висвітлено форми та методи допомоги ПАПЦ найменш соціально захищеним громадянам, незалежно від віросповідання та конфесійної приналежності. Церковна доброчинність у перші повоєнні роки занепала та, практично, не виходила за межі парафій. 10 листопада 1966 р. був створений Соціальний фонд ПАПЦ. Матеріальну допомогу від нього отримували потребує духівництво, дяки, а також вдови та діти-сироти священнослужителів. Активізація церковної благодійності на початку 1980-х років пов'язана зі створенням Братства православної молоді. Спочатку його учасники доглядали за хворими, літніми людьми та сиротами. Згодом запровадили практику спеціальних туристичних походів й організацію таборів для дітей-сиріт.

Новий, якісніший рівень розвитку благочинної діяльності засвідчило заснування в 1990 р. у Теплицях (Нижньосилезьке воєводство) Дому опіки. Там організовувались зустрічі молоді, відбувалась реабілітація осіб після складного лікування, міжнародні конференції тощо.

У 1996 р. в храмах Білостоцько-Гданської єпархії з'явилися спеціальні таці (скарбнички) для бідних, де віряни могли зробити пожертви. З поміж учасників церковної ради обирали особу, відповідальну за звіти щодо реалізації таких коштів. З часом досвід скарбничок перейняли в інших парафіях. Того ж року у Білостоцько-Гданській єпархії розпочав діяльність Осередок милосердя.

Паралельно відбувались позитивні зміни й в інших єпархіях. У середині 1990-х років виникли Православний митрополичий осередок «Елеос», будинки опіки, парафіяльні пункти, соціально-терапевтичні кабінети й под. Однією з найважливіших місій «Елеосу» в м. Білосток стала допомога безпритульним і бідним. У 2002 р. створено Військовий осередок милосердя «Елеос». Це друга благочинна організація такого типу після римо-католицької «Карітас», що структурно поширилась на військову єпархію.

Благочинність ПАПЦ відразу після завершення Другої світової війни розвивалась стихійно та не була оформлена. Згодом окремі акції допомоги потребує почали організовуватись і ставати систематичними. Нерідко ініціаторами створення спеціальних будинків по догляду за літніми людьми, а також їх спонсорами ставали приватні світські особи.

У підрозділі 4.3. «Церковна культура» досліджено внесок ПАПЦ у розвиток сакральної архітектури, іконопису, храмового живопису, церковного співу Польщі. Вагоме місце в культурній діяльності займає музика, поліфонічний спів візантійського зразка. Найчастіше літургійні піснеспіви друкуються у Требниках на старослов'янській мові, яка артикуляційно відрізняється від польської. Крім того, більшість православних поляків не бажали її спеціально вивчати. Тому назріла необхідність вербальної адаптації

текстів церковних пісень і аранжування мелодії. Православна музика отримала визнання завдяки щорічному проведенню у Гайнувці (Підляське воєводство) Міжнародного фестивалю церковного співу (проводиться з 1979 р.).

Церковну культуру пропагують масові медіа ресурси. У 1981 р. православні вперше отримали півгодинний ефір на польській радіостанції. Через рік час збільшили до 40 хвилин, а у 1990 р. – до 60 хв. Частота таких ефірів коливалась в різні періоди, у 1981 – 1985 рр. – дозволялось взяти участь в аудіо розмові чотири рази на рік, 1986 – 1987 – вже п'ять і додатково на Різдво. Протягом 1988 – 1989 рр. – шість разів та додатково на Різдво і в день відзначення ювілею Хрещення Русі, у 1990 – 1992 рр. можливість радіоефірів зросла до семи (у т. ч. на Трійцю).

У 1991 р. на польському радіо відбулась трансляція Великоднього ранкового богослужіння, а у 1992 р. – ще й вечірньої Богослужби. Зважаючи на довготривалість православних богослужінь, транслиували її частинами, зокрема проповідь священнослужителя. У квітні 2010 р. на теренах Білостоцько-Гданської єпархії було організовано православну радіостанцію «Ортодоксія», яка успішно діє й до нині.

Церковна культура – це низка здобутків сакрального мистецтва та церковного співу. ПАПЦ збагатила культурну спадщину Польщі храмами, побудованими у візантійському та грецькому стилях з відповідними розписами, іконами, мозаїками, літургійними мелодіями, перекладеними на польську мову з професійним аранжуванням, а також спеціальною культовою термінологією.

У «**Висновках**» представлено результати дослідження відповідно до поставлених завдань.

1. Після закінчення Другої світової ПАПЦ фактично опинилась під впливом Московської патріархії, а отже й під впливом ідеології СРСР. Специфіка нагляду за інституціями, що контактували з соціумом, в період ПНР дещо відрізнялась. Основний закон гарантував громадянам право сповідувати будь-яку офіційно дозволену релігію, а додаткові постанови на практиці це обмежували. Будь-яка справа, матеріального чи духовного характеру, потребувала узгодження з Управлінням у справах релігії. Інспектори з релігійних питань мали більші повноваження за митрополита. Офіційно діяльність Церкви регулювалась Конституціями 1952 р., 1976 р., 1997 р. та низкою нормативно-правових актів й положень щодо окремих аспектів її діяльності. Впродовж 1945 – 2016 рр. ПАПЦ була легітимною релігійною організацією, що здійснювала обрядово-культову практику серед польських громадян.

2. До 1948 р. Православна церква в Польщі була офіційно автокефальною лише для Вселенської патріархії та власної Варшавської митрополії. Документ, який засвідчує діючий самоврядний статус Церкви (його визнали усі православні церкви світу) московський патріарх підписав лише у червні 1948 р. під час офіційного візиту делегації польських православних священнослужителів та вірянина. На той момент, ініціатора першої автокефалії,

митрополита Діонісія (Валединського), ув'язнили та анафемували, а його рішення про присвоєння самоврядного статусу – анулювали.

3. Географічно ПАПЦ поширена по всій території Польщі, але представлена не рівномірно. На східних теренах, де є значна концентрація українців та білорусів, побудовано більшу кількість храмів. Вони розміщені недалеко один від одного, чисельність парафіян дозволяє обслуговувати святині та утримувати свого священика. Унаслідок сумнозвісної акції «Вісла», без нагляду залишились напівзруйновані храми та цвинтарі. Після того, як з'явилась можливість повернутись до покинутих сіл, люди намагались відродити духовне життя, відбудувати церкви, запросити священика. Проте єдиною перепоною на шляху до реалізації цих задумів було їх погодження з офіційною владою.

4. Однією з найбільших проблем Церкви після Другої світової війни була нестача кваліфікованих кадрів духовництва. Священики опинились серед жертв військових дій, репресій, депортацій, складних життєвих ситуацій (коли залишали сан або змінювали конфесію). В результаті цих несприятливих чинників більшість парафій залишилась без настоятелів. Ускладнювалось все тим, що до 1951 р. у Польщі не відновили жодного богословського навчального закладу для підготовки професійних кадрів.

5. Вибір очільника Церкви формально здійснювався згідно норм канонічного права та її Внутрішнього статуту, а фактично – після погодження світською владою усіх кандидатур. Навіть протести вірян, котрі вимагали прозорих виборів митрополита, не змінили спосіб обрання першоієрарха. Для Міністерства віросповідань готували спеціальні біографічні записки та характеристики, окремо розглядалися донесли на ймовірних зверхників від агентів Служби безпеки. Найчастіше рішення про передачу митрополичої кафедри певному ієрарху приймали саме державні чиновники.

6. Після відкриття Духовної семінарії у Варшаві, православного факультету в Християнській богословській академії та отримавши офіційний дозвіл на проведення катехизації, Церква почала опиратись на власні кадри. Почастішали архієрейські свячення, захисти наукових праць з православної тематики, випуск літератури.

7. Наукова діяльність дипломованих богословів активізувалася у другій половині 1960-х років. Молоді священики почали активно досліджувати історичну та канонічну тематику. Їх науковий доробок аналізували не лише у Варшаві, але й у Москві.

8. Видавничу сферу в 1950–1980-х роках координувала Варшавська митрополія. Церква видавала періодику, спеціальну літературу релігійного змісту: молитовники, календарі, псалтирі, поради християнину тощо, а також іконки та брошури з вітальними зверненнями вищих церковних ієрархів до вірян з приводу річних свят.

9. Робота з молоддю спрямована передовсім на збільшення кількості парафіян. Старші покоління людей, що ментально прив'язані до православ'я,

помирають, а діти, виховані в суспільстві римо-католицької держави, не завжди обирають східний обряд. Тому до участі в церковних братствах, ієрархи запрошують передовсім молодих людей.

10. Православна церква бере активну участь у вирішенні суспільних проблем держави. Проводяться семінари, лекції, молодіжні акції щодо протидії наркоманії, алкоголізму, проституції, абортів та под.

11. Розробляються спеціальні форми богослужіння та катехизації для осіб з обмеженими фізичними та інтелектуальними можливостями, відбуваються заняття з дітьми з родин, де панує, несприятлива для нормального розвитку, атмосфера, регулярно проводяться обіди для безпритульних, роздаються продуктові пакети самотнім чи особам похилого віку. В жодному з представлених варіантів приналежність до православної конфесії не є обов'язковою.

12. ПАПЦ – органічна складова, передусім, польської історії. Всі храми, побудовані для православних парафіян, ікони, написані в місцевих майстернях, а також церковні хори – лауреати міжнародних конкурсів є частиною культурної спадщини Польщі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Хомич М. Діяльність вищого керівництва Польської Автокефальної Православної Церкви у 1945–1989 рр. / Марина Хомич // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – Львів, 2014. – Вип. 15. – С. 96–105.

2. Хомич М. Православні храми Перемишля як осередки духовного життя містян: друга половина ХХ – початок ХХІ ст. / Марина Хомич // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2015. – Вип. 1. – С. 188–193.

3. Хомич М. Формування православних парафій у Польщі після Другої світової війни: регіональний чинник. / Марина Хомич // Науковий вісник «Гілея». – Київ, 2016. – Вип. 106. – С. 150–153.

4. Хомич М. Правовий статус Польської Автокефальної Православної Церкви у 1945 – 2015 рр. / Марина Хомич // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острог, 2016. – № 25. – С. 250–254.

5. Хомич М. Периодические издания Польской Автокефальной Православной церкви в 1945–1989 гг. / Марина Хомич // Актуальные проблемы отечественной и зарубежной истории в работах молодых исследователей: сборник материалов. – Ставрополь, 2014. – Вып. V. – С. 199–207.

6. Хомич М. Духовенство Польской Автокефальной Православной Церкви в 1945–1989 гг.: количественный и качественный состав / Марина Хомич // Актуальные проблемы отечественной и зарубежной истории в работах

молодых исследователей : сборник материалов. – Ставрополь, 2016. – Вып. VI. – С. 268 – 277.

7. Хомич М. Культурно-релігійне життя православних українців Польщі у 80-х роках ХХ ст. (на прикладі Перемишльсько-Новосончівської та Люблінсько-Холмської єпархій) / Марина Хомич // Rok 1989. Nowy początek dla państw Europy Środkowo-Wschodniej. – Rzeszów: wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016. – S. 149 – 157.

АНОТАЦІЯ

Хомич М. О. Польська Автокефальна Православна Церква у 1945 р. – на початку ХХІ ст.: культурна діяльність та інституційний розвиток. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

У роботі на основі архівних матеріалів, нормативно-правових актів, документації діловодства, преси, візуальних джерел досліджено інституційний та культурний розвиток Польської Автокефальної Православної Церкви у 1945 – 2016 рр.

Зосереджено увагу на процесі легітимізації даної релігійної структури в політичній системі Польської Народної Республіки та сучасної Польщі. Показано, як відрізняється полеміка Церкви в умовах тотального контролю комуністичної влади та в реаліях демократичного суспільства. Проаналізовано особливості розширення єпархіально-парафіяльної мережі та основні причини її локалізації в південно-східних, центральних регіонах. Охарактеризовано кількість та походження духівництва ПАПЦ, а також вклад священнослужителів у розвиток духовного життя православних вірних на території римо-католицької держави. Вивчено особливості трансформації польського суспільства після закінчення Другої світової війни та її вплив на вигляд конфесійної карти країни. Розглянуто сфери освітньо-наукової, видавничої, благодійної та культурної діяльності ПАПЦ. Висвітлено персональний вклад православних ієрархів та парафіян у розвиток сакральної архітектури, іконопису, церковного співу, богословських досліджень та духовного життя Польщі.

Ключові слова: християнство, православ'я, Польська Автокефальна Православна Церква, канонічна автокефалія, єпархія, ієрарх, храм, вірний.

АННОТАЦИЯ

Хомыч М. О. Польская Автокефальная Православная Церковь в 1945 г. – в начале XXI в.: культурная деятельность и институциональное развитие. – На правах рукописи

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история/ Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

В работе на основе архивных материалов, нормативно-правовых актов, документации деловодства, прессы, визуальных источников исследовано институциональное и культурное развитие Польской Автокефальной Православной Церкви в 1945 - 2016 гг.

Сосредоточено внимание на процессе легитимизации данной религиозной структуры в политической системе Польской Народной Республики и современной Польши. Показано, как отличается полемика Церкви в условиях тотального контроля коммунистической власти и в реалиях демократического общества. Проанализированы особенности распространения епархиально-приходской сети и основные причины ее локализации в юго-восточных, центральных регионах. Охарактеризовано количество и происхождение духовенства ПАПЦ, а также вклад священнослужителей в развитие духовной жизни православных верующих на территории римо-католического государства. Изучены особенности трансформации польского общества после окончания Второй мировой войны и её влияние на вид конфессиональной карты страны. Рассмотрены сферы образовательно-научной, издательской, благотворительной и культурной деятельности ПАПЦ. Рассмотрен персональный вклад православных иерархов и прихожан в развитие сакральной архитектуры, иконописи, церковного пения, богословских исследований и духовной жизни Польши.

Ключевые слова: христианство, православие, Польская Автокефальная Православная Церковь, каноническая автокефалия, епархия, иерарх, храм, верный.

ABSTRACT

Khomych M. O. Polish Autocephalous Orthodox Church in 1945 - the beginning of XXI century: institutional development and cultural activities. – Manuscript.

Dissertation for scientific degree of the candidate of historical science within speciality 07.00.02 – World History. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2017.

The Second World War was abroad so that, on the one hand, it opened new perspectives, and on the other, it revealed significant gaps and loss of Polish Autocephalous Orthodox Church. Starting next stage of its development in the realities of communist rule, the Church found itself under the protection of the Moscow Patriarchate and thus influenced by the ideology of the USSR. Within the current legislation of Poland, the Polish Autocephalous Orthodox Church folder is the official legitimate religious organization that currently regulates a number of special normative acts. The rights of believers belong to the Orthodox denomination as guaranteed by the Constitution. Public authorities can exercise control over sacred objects to prevent crimes or in cases of direct appeals of citizens.

The specificity of the supervision of institutions that had contact with society, during of the People's Republic of Poland the commissioning differ. The Basic Law guaranteed citizens the right to practice any sanctioned, religion, and additional resolution is limited in practice. Any business, financial or spiritual nature, needed the consent of the Government of religion. Even the Metropolitan had so much authority as inspectors on religious issues.

Geographically the Polish Autocephalous Orthodox Church distributed throughout Poland, but not evenly represented. In the eastern part, where there is a significant concentration of Ukrainian and Belarusian diaspora, more churches were built. They are not far apart, the number of parishioners can serve the sanctuary, and keep your priest.

The Orthodox parish shell to look at a multinational and multicultural community with a various historical experience in different regions of the country. Among parishioners dominated Ukrainian, Belarusian and Polish.

With the change of state borders of Poland the problem of national minorities activated. They are subjected to cultural assimilation. However, just confessional belonging became the preserving factor that helped to preserve national traditions. Defining clear boundaries of separate administrative units allows believers to be under protection of the hierarch heading the diocese. Because, the Orthodox Church system is based on a clear consistent structure, where the largest church unit provides supervision and protection of everyone who comes to the church. This process happens through the mediation the other Church structures responsible for the certain area of life of the Church.

One of the biggest challenges folder after World War II was a shortage of qualified clergy. Clerics found themselves the victims of military action, repressive measures, deportations, difficult life situations (when changing profession or confession). As a result of these adverse factors - many parishes were left without superiors.

The printed word has always been among the most common tools of the Church. Through popular publications may explain advise attract the interest of man to the problems of the religious sphere. Most of this task could handle the press.

History of the Polish Autocephalous Orthodox Church is a complex process that was in constant political and church symbiosis. Expanding the most important

areas of life becomes clear not only confessional situation in post-war Poland, but also the circumstances in which found itself Ukrainian, Russian and Belarusian diaspora in the period of communist rule.

The Polish Autocephalous Orthodox Church is a proper component of social and political life of the state. The number of believers and their deployment in Poland after the Second World War and deportations required the reorganization of diocesan parish network.

The Orthodox parish shell to look at a multinational and multicultural community with a various historical experience in different regions of the country. Among parishioners dominated Ukrainian, Belarusian and Polish.

With the change of state borders of Poland activated the problem of national minorities. They are subjected to cultural assimilation. However, just confessional belonging became the preserving factor that helped preserve national traditions. Defining clear boundaries of separate administrative units allows believers were under protection of the hierarch heading the diocese. Because, the Orthodox Church system is based on a clear consistent structure, where the largest church unit provides supervision and protection of everyone who comes to the church. This process happens through the mediation the other Church structures responsible for the certain area of life of the Church.

Key words: christianity, Orthodoxy, the Polish Autocephalous Orthodox Church, canonical autocephaly, diocese, hierarch, church, parishioner